

**DİN, DEĞERLER
ve SAĞLIK**

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları
The Center for Values Education Press

© Eserin Her Türü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN : 978-605-4036-84-4

Kıtabın Adı
DİN, DEĞERLER ve SAĞLIK

Editör
Hayati HÖKELEKLİ

Yayına Hazırlayan

Tasarım
Nuray YÜKSEL

Baskı-Cilt
ÇINAR MAT. ve YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Caddesi
Ata Han No:34 / 5 Bağcılar - İSTANBUL
Tel: 0212 628 96 00 - Faks: 0212 430 83 35
Sertifika No: 12683

1. Basım
Kasım 2017

İletişim
Oruç Reis Mah. Giyimkent Sitesi 12. Sok. No:40-42 Esenler / İSTANBUL
Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04
www.ensarnesriyat.com.tr e-mail: siparis@ensarnesriyat.com.tr

DİN, DEĞERLER ve SAĞLIK

Prof. Dr. Hayati HÖKEKLI

İstanbul 2017

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

1951'de Yozgat'ta doğdu. İlahiyat öğrenimini 1975'te Kayseri'de tamamladı. 1977'de Bursa'da Din Psikolojisi Araştırma Görevlisi olarak akademik hayata başladı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde sürdürdüğü görevi esnasında "Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi" konulu çalışmasıyla 1983'de Doktor unvanını elde etti. 1988'de doçent, 1995'te profesör oldu. Halen bu fakültede Din Psikolojisi Anabilim Dalı Başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Çocuk ve gençlerin din ve ahlak gelişimi, ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi, geleneksel İslam psikolojisi, dinî iletişim, değerler psikolojisi ve eğitimi konularında araştırma ve yayınları bulunmaktadır

Yazarın diğer bazı çalışmaları şunlardır: *Din Psikolojisi*, T. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (edt. ve bölüm), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002. (ilaveli 2.bas., Dem Yayınları, İstanbul 2006.) *İslam'a Giriş, Gençliğin İslâm Bilgisi* (edt. ve 3 bölüm), T. Diyanet İşleri Bşk. Yay. Ankara 2007. *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2008. *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Yayınları, İstanbul 2008. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2009. *Din Psikolojisine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2010. *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ7

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ve GENEL DEĞERLENDİRMELER

Din Psikologlarının Dindarlık, Değerler ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları: W.James, S. Freud,G. Jung Ve V. Frankl Örneği
Abdülkerim BAHADIR13

Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme
Asım YAPICI, Ali KOÇAK65

Dini İnanç ve Değerlerin Engelliliğin Getirdiği Sorunlarla Başaışıkmadaki Etkileri
Naci KULA 117

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ İNANÇ ve BEDENSEL ŞİFA

Tıp Öğrencileri ve Doktorlarda Mucize ve Mucizevi İyileşme İnanç: Çanakkale Örneği
Hasan KAPLAN, Nihal İŞBİLEN ESENDİR153

Kanser Hastalarında Depresyon, Yaşam Kalitesi ve Dindarlık
Emine KURT173

Madde Bağımlılığı ile Mücadelede İnanç Eksenli Yaklaşım: Sincan Örneği
Orhan GÜRSU211

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİNDARLIK, DEĞERLER, RUH SAĞLIĞI VE MUTLULUK

Yetim Çocuklarda Şükür, Maneviyat ve Mutluluk
Gülüşan GÖCEN235

Dindarlık, Sabır ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir
Araştırma
Mebrure DOĞAN267

Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin,
Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü
Fatma BALCI ARVAS309

Namaz İbadetinin Ruh Sağlığı Açısından Bazı Değişkenlerle İlişkisi
Nurten KIMTER349

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DİNDARLIK, MANEVİYAT VE TERAPİ

Dezavantajlı Ergenlerin Dini Yükleme ve İbadetlerinin Ruh Sağlığı
Üzerindeki Etkileri (Bursa ve Şanlıurfa / ÇODEM Örneği)
Asude COŞKUNSEVER421

Manevi Danışmanlıkta Bir Değer-Terapi Çalışması: İskoçya Örneği
Mustafa KOÇ463

Yalnızlık Dindarlık İlişkisi
Muhammed KIZILGEÇİT519

Hac Etkileri Ölçeği
Faruk KARACA.....557

ÖNSÖZ

Akil ve ruh sağlığı yerinde, mutlu ve huzurlu bireyler yetiştirmek tüm toplumsal kurumların birinci hedefidir. Çünkü insanların her tür sorumluluklarını ve görevlerini yerine getirebilmeleri sağlıklı bir durum içerisinde mümkün olabilmektedir. Bunun için sağlığı bozucu konularla ilgili önlemler alınması, koruyucu ve önleyici tıbbi çalışmaların önem ve önceliği tartışılmazdır. Bununla birlikte hayatın akışı içerisinde zaman zaman ruhsal-bedensel sistemlerin sarsılması, bazen normal hayat düzenini sarsıcı ve imkansız kılıcı olumsuz tecrübelerin yaşanması da kaçınılmazdır. Bu durumlarla başa çıkabilmek, katlanmak, sabretmek, iyileşmek için gayret göstermek, gerekli destekleri sağlayabilmek özel çaba ve donanım gerektirir. Bundan daha ileri bir aşamada, beden veya ruh sağlığının kaybedildiği durumlarda etkin tedavi ve rehabilite çalışmaları ile normal hayata dönüş yapmanın yollarına başvurulur.

Dinin amaçları arasında “sağlıklı olma”, insanları “mutlu ve huzurlu kılma” gibi bir hedef var mıdır? Bunun devamında, sağlığı olumsuz yönde etkileyen yaşam biçimlerine yönelik önleyici ya da hastalık durumunda şifaya kavuşturucu ne gibi destekleri olabilir. Dini inanç ve değerlere uygun bir hayat yaşamının sonuçları beden-ruh sağlığı açısından ne ifade eder? Dindar ve manevi değerlere bağlı insanlar, dindar olmayanlara göre daha sağlıklı, dirençli, mutlu ve huzurlu mudurlar?

Bu ve benzeri soruları çoğaltabiliriz. Gerek Batı’da gerekse ülkemizde son 30-40 yıl içerisinde en çok merak edilen ve araştırılan konular bu çerçevede yoğunlaşmaktadır. İnsan ve Toplum Bilimlerinin çeşitli dalları din ve maneviyatın beden-ruh sağlığı üzerindeki olumlu ya da olumsuz etki ve sonuçlarını açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Özellikle Din Psikolojisi geleneği üzerinden yürütülen araştırmaların sayısı önemli bir birikime ulaşmıştır. Fakat daha

önemlisi, uzun zaman dine mesafeli duran günümüz insan bilimle-ri, dindarlık ve maneviyatın insan davranışı üzerinde çok güçlü bir faktör olduğunu fark etmiş bulunmaktadır. Böylece, ilahiyatçılarla insan bilimcilerini buluşturan önemli bir ortak araştırma alanı açığa çıkmıştır. Din Psikolojisi, Sosyal Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, halk sağlığı ve hemşirelik, psikiyatri ve genel anlamda koruyucu ve tedavi edici hekimlik, din, maneviyat ve değerlerin sağlığa katkıları üzerine araştırmalar yürütmektedirler

Bu kitapta yer alan yazılar, 19-21 Mayıs 2017 tarihlerinde Bursa'da gerçekleştirilen 8. Din Psikolojisi Koordinasyon Toplantısı bağlamında yapılan sempozyumda tartışılan bildirilerden oluşmaktadır. Yapılan tartışmalar ışığında bildiriler meslektaşlarımız tarafından yeniden düzenlenerek son hali verilmiş ve elinizdeki bu kitapta birer makale olarak yerlerini almışlardır.

Birinci Bölümde; teorik ve genel değerlendirme türünde üç yazı yer almaktadır. A. Bahadır'ın yazısı, önde gelen din psikologlarının konuya yaklaşımlarının genel bir özetini vermektedir. A. Yarpıcı'nın makalesinde, ülkemizde bu konu etrafında yapılan araştırma sonuçlarının meta-analitik bir değerlendirmesi yapılmaktadır. M. Naci Kula, engelli bireylerin bu durumun getirdiği sorunlarla başa çıkmada hangi dini inanç ve değerleri başvuru kaynağı olarak kullandıkları ve kullanabilecekleri ile ilgili bir değerlendirmeye yer vermektedir.

İkinci Bölümde; dini ve manevi değerlerin bedensel hastalık ve bağımlılık durumlarında şifa verici, tedavi edici etkileri üzerine bazı araştırmalar yer almaktadır. İlk olarak, H. Kaplan ve N. İ. Esendir'in ortak çalışmasında Tıp Fakültesi öğrencileri ve bir grup doktor üzerinde yapılan araştırma ile, hastalıktan iyileşme sürecinde dini inanç ve değerlerin destekleyici etkisi ve rolüne dikkat çekilmektedir. E. Kurt'un araştırması, kanserli hastalarda depresyonla başa çıkmada ve yaşam kalitesini sürdürmede dini inanç ve değerlerin önem ve etkisini açığa vurmaktadır. O. Gürsu'nun çalışması, madde bağımlılarının tedavi ve yeniden normal hayata dönüş yapmalarında dini bir grup ortamında çeşitli dini uygulama ve etkinlikler beraberinde, şefkatli bir yaklaşımın sonuçlarını değerlendirmektedir.

Üçüncü Bölüm; dindarlık ve bazı değerlerin çeşitli hayat olaylarında bireyin ruh sağlığı ve mutluluğuna katkılarını ele alan araş-

tırmalardan oluşmaktadır. G. Göcen, yetim çocuklar üzerinde yaptığı araştırmasında, şükür inancı ve maneviyatın bu zor durumdaki bireylerde nasıl bir etki ve işlevde bulunduğunu ortaya koymaktadır. M. Doğan, sabır değerinin dindarlık ve iyi oluş ile ilişkilerini inceleyip değerlendirmektedir. F. Balcı Arvas, evlilik doyumunun dindarlık ve bir kısım değerlerle nasıl bir ilişki içerisinde varlık bulunduğunu açığa vurmaktadır. N. Kınter, namaz ibadetinin bazı ruh sağlığı değişkenleriyle ilişkisini ortaya koyan birkaç araştırmasının sonuçlarını paylaşmaktadır.

Dördüncü Bölüm; dindarlık ve maneviyatın ruhsal yönden tedavi etkilerini konu alan çalışmalardan oluşmaktadır. A. Coşkunsever, Urfa ve Bursa merkezli olarak gerçekleştirdiği araştırmasında, öksüz, yetim ve istismara uğramış ergenlerin bu travmatik durumdan çeşitli dini yüklemeler, dua ve ibadet uygulamaları yoluyla nasıl rahatlamaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. M. Koç, İskoçya 'da bir grup Türk asıllı bireyler üzerinde yaptığı çalışmasında bir manevi danışmanlık modeli ortaya koymaktadır. M. Kızılgeçit, dindarlığın yalnızlık sorununu aşmada ve bireyleri birbirlerine yaklaştırıp kaynaştırmada dini inanç ve uygulamaların etkisini açığa vuran araştırmasını özetlemektedir. Bölümün sonunda, F. Karaca tarafından geliştirilen ve Hac ibadetinin çok yönlü etkilerini ölçmeye imkan vermek için geliştirilen bir ölçeğe yer verilmektedir.

Kitapta yer alan tüm bu çalışmalar, ülkemiz bilim ve düşünce hayatına önemli katkılar sağlayıcı nitelikte olduğu gibi, bu konularda daha sonra yapılacak çalışmalara da öncülük ve kaynak oluşturmaktadır. Bu çalışmaların ortaya çıkması için söz konusu toplantının gerçekleşmesinde ve sunulan bildirimlerin bu şekilde kitap olarak basılmasında büyük desteğini gördüğümüz Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezi'nin tüm yetkili ve çalışanlarına şükranlarımı bildiriyorum.

07.08.2017

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

**BİRİNCİ
BÖLÜM**

Din Psikologlarının Dindarlık, Değerler ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları: W. James, S. Freud, G. Jung ve V. Frankl Örneği

Abdülkerim Bahadır*

Giriş

Fonksiyonel yönü itibarıyla bilim tarihi, en geniş anlamıyla insanı tanıma, anlama ve yönlendirme çabasının sistematik bir oluşum alanıdır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde “sosyal/insan bilimleri” ya da “fen/tabiat bilimleri” arasındaki ayırım, insan noktasında ortak bir zeminde buluşur. Zira, temelde kaynağı ne olursa olsun her bilgi, insan odağında anlam kazanır. Konuya insan bilimleri bağlamında yaklaştığımızda psikoloji'nin bilim sarmalında merkez noktayı teşkil ettiğini, tespit ve takdir edebiliriz. Zira, insan davranışlarını sistematik olarak incelemeyi araştırma alanı olarak belirleyen bu bilim dalı, varlığı ve varoluşu kavrayabilmenin ancak insanı tanımakla; ne olduğunu ve neler yapabileceğini bilmekle mümkün olabileceğini konu edinir. Bu çerçevede olmak üzere psikolojik yaklaşımların hangisini ele alırsak alalım, esasen her birinin aynı farkındalıkla hareket ettiğini varsayabiliriz.

Tarihsel arka plan açısından “din psikolojisi”ne yaklaştığımız zaman, bilim dalının henüz genç bir yapılanmaya sahip olduğunu

* Prof.Dr.Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

söyleyebiliriz. Bu alanda ele alınan konuların temellerine, asırlar öncesinde spekülâtif tartışmalar ya da lokal incelemeler çerçevesinde rastlamak mümkün olmakla beraber ilk bilimsel ve sistematik çalışmaların, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı görülür. *The Psychology of Religion* (Din Psikolojisi, 1889) adlı kitabıyla Starbuck, bağımsız bir disiplin olarak Din Psikolojisi alanında ilk kitabın sahibi unvanıyla tanınır. Aynı şekilde din-psikoloji konularını da işleyen 10 ciltlik *Völkerpsychologie'*nin (Kavimler Psikolojisi, 1886) yazarı Wilhelm Wundt, 1879'da Avusturya Leipzig'te kurmuş olduğu ilk deneysel psikoloji enstitüsü ve laboratuvarıyla din psikolojisinin bilim babası olarak takdim edilir. Ancak, bilimsel anlamda din psikolojisiyle doğrudan ilgili ilk çalışmaların öncüsü olduğu için kurucu olarak, William James kabul edilir. Dinî konular çerçevesinde gerçekleştirdiği seri konferansları bir araya getirip yayınladığı *The Varieties of Religious Experience* (Dini Tecrübenin Çeşitleri, 1902) adlı eseriyle James, din psikolojisi alanında kendisinden sonra gelenlerin vazgeçilmez referansı olagelmıştır.

1890 sonrasında ortaya çıkan gelişmelerle altın çağını yaşayan ve hızla ekolleşmeye giden psikolojik yaklaşımlar, her ne kadar bazı değişmelere uğramışlarsa da temelde kurucularının fikirlerinin doğrultusunda sistemleşmişlerdir. Günümüzde de yaygın kabul gören ve bildirinin konusu olan W. James (1842-1910), S. Freud (1856-1939), C. G. Jung (1875-1961) ve V. E. Frankl (1905-1997) gibi önemli kurucular, diğer birçok bilim adamından farklı olarak insanın deruni hayatı ve metafizik bağlantılarıyla ilgili çoğu zaman sıra dışı fikir ve değerlendirmeleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Bildiride adı geçen psikologların din psikolojisi bağlamında din, dindarlık, değerler ve ruh sağlığı konusunda ileri sürmüş oldukları görüşler ele alınmaktadır.

A. Din Psikologlarının Dindarlık ile İlgili Temel Yaklaşımları

Cox'un (2004) tasnifinde yer verildiği şekliyle din ile ilgili ortaya konan tanımları teolojik, ahlâkî, felsefî, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere beş temel grupta ele almak mümkündür. Konumuzla ilintili bütüncül bir bakış açısı sunması bakımından burada Yapıcın'ın (2013, s.8,19) önerdiği din tanımlamasıyla yetinebiliriz:

Din, doğrudan ya da dolaylı olarak ilahî veya kutsal (mukaddes) olanla girilen ilişkiler sonucunda, etki ve sonuçları itibariyle, hem tek tek bireylere hem de topluma farklı düzeylerde belli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunan, hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluşsal kaygılarına çözüm üreten, mensuplarına belirli ve farklı bir kimlik duygusu temin ederek bir müminler cemaati oluşturan sembolik bir sistemdir.

Her ne kadar dindarlık, dinin bireysel ve toplumsal yansıması olarak tanımlanıyorsa da esasen insan karakterinin özüne nüfuz edebilen ve açık-gizli tüm yönelişlerinde sürüp giden zihinsel-duygusal etkisi itibarıyla bireysel-psikolojik bir olgu olarak, her şeyden önce din psikolojisinin konusudur. Bu nedenle öznel dini yaşantıyı temsil eden dindarlık, tüm din psikologların odaklandığı merkez kavramların başında gelir.

Din ve dindarlıkla iç içe olan, karakter gelişiminde olduğu kadar ruh sağlığında da belirleyici roller oynayan olguların başında değerler gelir. Sözlük anlamı olarak bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, karşılık, paha; üstün nitelik, meziyet, kıymet gibi kavramlarla tanımlanan değer (TDK, 2011), terim olarak bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak amacıyla üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançları, sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin tümünü ifade eder (sosyalbilgiler.gen.tr).

Değer, hangisinin yaşamak için daha iyi olduğuna karar vermek amacıyla olguların önemini belirler. Doğru davranışla ilgili ol-

duğu için ahlak ile ilişkilidir. Ahlak, üzerinde uzlaşılan, bireyler arası kurallar bütünüdür. Ahlak toplumun değer yargıları sistemidir. Değer ise toplumun önemli olarak nitelendirdiği ortak davranışları nitelendirebileceği gibi, ahlaktan farklı olarak bireysel öneme sahip olguları da nitelendirir. Ahlak bir sistemdir, öğeleri olan bir bütündür. Değer ise, bir sıfattır ve ahlaka bağlı olabildiği gibi, ayrı olarak da düşünülebilen bir önemlilik nitelendirmesidir (Yücel, 2014a). Bu çalışmada değer, “belirli bir dönemde belirli insan topluluklarınca benimsenmiş olan; bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasa ve ilkelerinin toplamı” (Yücel, 2014) anlamında ahlakı da içine alabilecek bir genişlikte ele alınmaktadır .

Konunun devamında W. James, S. Freud, C. G. Jung ve V. E. Frankl gibi önemli kururcuların din, dindarlık, değer ve din-ruh sağlığı ilişkisi hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir.

1- William James (1842-1910)

Amerikan Felsefesinin klasik döneminin en önemli simalarından birisi olan William James, 1842’de İrlandalı göçmen bir ailenin çocuğu olarak Newyork’ta dünyaya gelmiş, 1910 yılında New Hampshire’da ölmüştür (James, 2015, s. 2). İlahiyatçı-yazar olan babası Hanry’nin çocuklarına yönelik eğitimci tutumu ile felsefe ve ilahiyat alanındaki görüşleri, James’in yetişmesinde ve savunduğu görüşlerde büyük bir katkı sağlamıştır. Harvard Üniversitesi’nde tıp ve tabiat bilimleri eğitimi alan James, 1869’da tıp doktoru, 1885’de ise eğitim gördüğü üniversitede profesör olmuştur. Burada fizyoloji, anatomi, felsefe ve psikoloji dersleri vermiştir.

İlk özgün Amerikan felsefesinin önde gelen ismi ve ABD’ de ilk psikoloji laboratuvarını kuran kişi olarak tanınan James, her ne kadar sistemleşmiş resmi bir psikoloji ekolü kurmak ve yandaş yetiştirmek gibi bir amaç taşımamışsa da, felsefe alanında Pragmatizm’in, psikoloji alanında Fonksiyonalizm’in, din bilimleri alanında ise, Din Psikolojisi’nin öncüleri arasında kabul edilir.